

Türk Tarafı Açısından Kıbrıs Sorununun Boyutları

Nasuh Uslu*

Giriş

Türk hariciyesininin övünç duyduğu en önemli konulardan bir tanesi, Türkiye'nin, hukuki olarak hiç söz sahibi olmadığı Kıbrıs konusunda 1959 yılında imzalanan Zürih ve Londra anlaşmalarıyla¹ garantör devlet konumuna getirilmesidir. Gerçekten, kurulduğu andan itibaren Türkiye aleyhine genişleyen Yunanistan'ın, uluslararası anlaşmalar imzalanırken hep kayırılması neticesinde Girit'i ve Ege adalarını elde etmiş olması gerçeği, Kıbrıs'ın da Batılı devletlerin etkisiyle Yunanistan'a bırakılması olasılığını yükseltmekte ve bu durum Türk hükümetleri için büyük bir handikap oluşturmaktaydı. Bu çerçevede, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Zürih ve Londra anlaşmalarının Türk toplumu için oldukça avantajlı hükümler içermesi önemli bir başarı olarak gözükmekteydi. Anlaşmalar ve devletin anayasal hükümleri, Kıbrıs Türk halkını Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortak kurucuları ve sahipleri konumuna getiriyor, onları adanın yönetimine tam olarak ortak yapıyor ve ayrı bir millet olarak varlıklarını koruma imkanı sağlıyordu. Türkiye açısından en büyük kazanç ise Garanti Anlaşması'na göre Türkiye'nin gerektiğinde mevcut sistemi korumak için adaya tek başına müdahale etme hakkını elde etme-

siydi. Artık Türkiye, Kıbrıs'ın Yunanistan'ın eline geçip bütün sahilleri boyunca bu devlet tarafından çevrelenmesine ve bu şekilde güvenliğinin önemli bir tehdit altına girmesine hukuki olarak karşı koyma imkanına sahipti.

Türk Tarafı Açısından Olumsuzluklar

Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran düzenlemeler, Türkiye açısından o zamanki Türk muhalefeti'nin de dile getirdiği iki temel olumsuzluk taşımaktaydı.² Bunlardan birincisi, Türkiye'nin, kendi çıkarları açısından en uygun seçenek olan adanın taksiminden ve kuzey kesiminin Türk topraklarına resmen ve hukuken dahil edilmesinden kesin olarak vazgeçmesiydi. Kıbrıs bundan böyle bağımsız bir devlet olacağı ve Birleşmiş Milletler'in tam üyesi haline geleceği için, artık, Türkiye Kıbrıs'la ilgili gelişmelere doğrudan etki edemez ve yön veremezdi. Uluslararası ilişkilerde nasıl bir gelişme olacağını, Kıbrıs'ın nasıl bir statü kazanacağını, hangi faktörlerin Kıbrıs devletinin geleceğini tayin edeceğini önceden kestirmek mümkün değildi. Nitekim ilerleyen yıllarda Kıbrıs Türk halkı Kıbrıs'ın yönetiminden dışlanacak, Rum kesimi diğer devletler tarafından Kıbrıs'ın resmi temsilcisi olarak tanınacak ve Türkiye'nin elinde dünya devletlerinin pek kulak asmadığı garantörlük hakkından başka birşey kalmayacaktır. Şu anki haliyle dünya

* Yrd. Doç. Dr., Kırikale Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

toplumundan dışlanmış, ambargo altında yaşayan bir Kıbrıs Türk halkı, işgalci konumunda görülen bir Türkiye ve Avrupa Birliği, ABD ve Rusya dahil olmak üzere her yönden gelen uluslararası baskılar, Türkiye açısından pek iç açıcı bir tablo oluşturmamaktadır.

Şüphesiz, bugün Kıbrıs'ın pratikte ikiye bölündüğü, daha önce adanın belli yerlerinde toplanan ve Rum baskısı altında olağanüstü zor koşullarda hayatını idame ettirmeye çalışan Kıbrıs'lı Türklerin (Kıbrıs'ın yüzde 36'sı üzerinde) uluslararası alanda tanınmasa da kendi yönetimlerini oluşturdukları ve böylece Türkiye'nin taksim tezinin bir anlamda gerçekleştiği iddia edilebilir. Gerçekten Batı'nın sempatisini her zaman arkasında bulan Rumların bağımsızlıktan öte enosis, yani Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama hayallerini gerçekleştirememiş olmaları, uluslararası forumlarda kazandıkları başarılarla rağmen Kıbrıs Türklerine hiç hak tanımama inatları yüzünden pratikte adanın önemli bir kesimini kaybetmiş bulunmaları, Türk tarafı açısından başarı olarak gözükmektedir.

Ancak objektif olmak, mevcut olumsuzlukları da dikkate almak gerekir. Kıbrıs, İngiltere tarafından Osmanlı Devleti'nin elinden bir anlamda çalınmıştır. İngiltere, anlaşmayla geçici olarak Kıbrıs'ı yönetme hakkı elde ederken, 1. Dünya Savaşı sırasında adayı iltihak etmiş, savaş koşullarında Osmanlı Devleti buna ses çıkaramamıştı. İngilizlerin 1950'lerin sonlarına doğru sömürge haline getirdikleri Kıbrıs'tan ayrılmaya karar verdiklerinde adayı asıl sahibi olan Türklerin yüzde yüz zararına olmak üzere Yunanistan'a devretmeleri düşünülemezdi. Onlar açısından bakıldığında ve uzun vadeli düşünüldüğünde, belki de Zürih ve Londra anlaşmaları, o an için İngilizlerin Türkiye'den koparabileceği en büyük tavizdi. Uzun vadeli kavramı burada gerçekten büyük önem taşımaktadır. Çünkü, nasıl Makarios Kıbrıs'a tek başına hakim olmak ve sonuçta adayı Yunanistan'a sunmak için hiç tasvip etmediği Londra ve Zürih anlaşmalarını kabul e-

der gözükmüşse, İngilizlerin tavrı da belki yıllarca sürecek bir süreç sonunda Kıbrıs'ın Rumların ve Yunanlıların elinde kalmasını sağlamayı amaçlar gibi görünmektedir. Kıbrıs anlaşmalarına imza koyan, Kıbrıs rejiminin garantörü olmayı kabul eden İngiltere, Makarios'u mevcut Kıbrıs rejimini yıkmaktan menetmek yerine, onun 1963 sonunda 13 maddelik değişiklik önerisi sunmasına teşvikçi olmuş, 1960 düzenini yıkararak yönetimi tek başına eline alan Rum kesimine eski düzeni getirmek için baskı yapacak yerde, takip eden yıllarda hep Rumları Kıbrıs'ın tek temsilcisi olarak görmüş ve desteklemiş, sanki 1959 anlaşmaları hiç yapılmamış gibi hareket etmiştir.

Bugün Kıbrıs'ın kuzey kesiminde bir Türk yönetimi vardır, ama, hem Kıbrıs Türk halkı, hem de Türkiye hiç rahat nefes alamamakta, kendi aralarındaki ilişkileri bile dış baskıların etkisinden uzak tutamamaktadırlar. Kıbrıs Türk halkı, bir taraftan fiziki olarak dünya devletlerinin kendilerine karşı uyguladığı her tür ambargonun altında ezilirken, diğer taraftan da Kıbrıs'lı Rumların kendi aleyhlerinde uluslararası alanda sürekli olarak gerçekleştirdiği girişimlerin tedirginliği içinde yaşamaktadır. Türkiye uluslararası alanda Kıbrıs'ta işgalci güç olarak sunulmakta, dost düşman birçok devletle ilişkilerinde Kıbrıs sorunu karşısına olumsuz bir faktör olarak çıkarılmaktadır. Türkiye ile Kıbrıs Türk yönetimi arasındaki özel ilişki de uluslararası toplumun tasvibini kazanmamış, hukuk normlarına aykırı bir temas biçimi olarak görülmektedir. Diğer taraftan ise, uluslararası toplumun tepkisini çekmeden aralarındaki ilişkileri sıkılaştıran ve derinleştiren Rum kesimi ve Yunanistan, gelecekte büyük ihtimalle AB üyeliği çerçevesinde birbirleriyle daha da bütünleşecekler böylece, enosisi herkesin tasvibini kazanarak gerçekleştirme yoluna giderken, Kıbrıs'ın tümünde denetimi elde etmek için uluslararası alanda her fırsatı değerlendireceklerdir.

1959 anlaşmalarının Türkiye açısından olumsuzluk oluşturan ikinci yönü, Kıbrıs dev-

letini kuran anlaşmalara ve anayasaya uyulmasında Rumlara ne derece güvenilebileceği hususudur. Enosis için şartlanan, enosis için mücadele ettiklerini her fırsatta açıklamaktan geri durmayan³ ve Kıbrıs'ta yönetimi ele geçirmek için yeterli çoğunluğa ve güce sahip olan Rum lideri Makarios ve yardımcılarında, 1960 rejimini sonuna kadar sürdürmesini beklemek elbette çok aşırı bir iyimserlik olurdu. Makarios yabancı devletlerin etkisinden kurtulmak ve Birleşmiş Milletler çerçevesinde bağlantısız devletlerin ve doğu blokunun desteğiyle kendi isteklerini gerçekleştirmek için, Kıbrıs'ın bağımsızlığını sağlayan anlaşmalara evet demişti. Bundan sonra, mevcut haliyle Kıbrıs'taki sistemin yürümediğini iddia ederek uluslararası toplumun anlayacağı dilden değişiklikler önerecek, Türk tarafı önerilerini kabul etmediğinde de toplumlararası çatışmalar şeklinde gösterip kuvvet yoluyla Türk kesimini adanın yönetiminden uzaklaştıracak, böylece ulusal self-determinasyon ve en nihayetinde enosis yolunu açmış olacaktı. Bugün, varlığı, Yunan tarafı ve bağımsız gözlemciler de dahil olmak üzere herkes tarafından kabul edilen ve Rum tarafının imzasını taşıyan Akritas planı,⁴ Makarios'un bu amaçlarını gerçekleştirmek için hazırlanmıştı.

Makarios'un kuvvete başvururken emin olmadığı, belki de üzerinde hayati bir kumar oynadığı husus, Türkiye'nin askeri müdahalede bulunup bulunamayacağıydı. Kıbrıs sorununun bu yönü, Bosna-Hersek ve Kosova sorunlarıyla benzerlikler çağrıştırmakta ve Türkiye'nin garantörlüğünün kaldırılması ve Türk askerinin Kıbrıs'tan çekilmesi konusunda Kıbrıs Türk halkının haklı itirazları için bir temel oluşturmaktadır. Türkiye'nin garantörlüğü ve Kıbrıs Türklerinin haklarını korumak için müdahale etmedeki kararlılığı olmasaydı, büyük ihtimalle Boşnakların ve Kosova Arnavutlarının başlarına gelenler, Kıbrıs Türk halkının da başına gelecek ve Kıbrıs Türkleri çoğunluğun yönetiminin insafına kalmış zavallı bir azınlık durumuna düşecekti. Kıbrıs için Türkiye'nin yerine Birleşmiş Milletler'in ya da başka ulus-

lararası örgütlerin garantisini önerenler, Bosna-Hersek ve Kosova'nın durumuna bakarak bu örgütlerin ve topyekun uluslararası toplumun barışı sağlama konusundaki başarısızlığını görmek durumundadırlar.

Başlangıçta, Makarios oynadığı kumarda kazanıyor gibiydi. Çünkü Türkiye, Türk toplumu aleyhine adada meydana gelen bütün olumsuz gelişmelere rağmen askeri müdahale seçeneğine başvurmuyor, sadece sürekli yaptığı uyarı ve tehditlerle, savaş uçaklarını ada üzerinde uçurarak ve bazen de Rum mevzilerini bombalayarak Rumlara çok ileri gitmesini önlemeye çalışıyordu. Türkiye'nin askeri müdahale için 1974 yılını beklemesinin temel nedeni, başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin gösterdiği tepkilerden daha çok, Türk ordusunun Kıbrıs'a çıkartma yapmak için askeri açıdan hazır olmamasıydı.⁵ Türkiye'nin o yıllarda başarılı olamadığı, üzerinde pek fazla durulmayan, fakat bugün için büyük önem taşıyan hayati nitelikte bir konu daha vardır. O da, 4 Mart 1964 tarihli B.M. Güvenlik Konseyi kararının Rumlara zımnen Kıbrıs'ın tek temsilcisi olarak tanınması ve o tarihten sonra bütün dünya devletlerinin Rum yönetimini hiçbir hukuki dayanak olmaksızın Kıbrıs'ın meşru yönetimi olarak görmesidir. Anlaşmalarla kurulan Kıbrıs rejimi 1974'ten tam 10 yıl önce, Kıbrıs Rumlara karşı saldırılar gerçekleştirip onları devlet yönetiminden uzaklaştırmasıyla, anayasanın Türk tarafına haklar veren ve devletin yönetimini düzenleyen maddelerini uygulamamaya başlamasıyla tam anlamıyla yıkılmıştı ve asıl o zaman garantör devletlerin eski rejimi tekrar kurmak için müdahale hakkı doğmuştu. Ancak kimse konunun üzerine ciddiyetle eğilmiyordu. İngilizler, sorunu başlarından atmanın, barışı koruma görevini NATO'ya ya da B.M.'e devrederek garantörlük hakkından pratikte feragat etmenin yollarını arıyordu. Yunanlılar, Rumlara bütün yaptıklarını sonuna kadar desteklerken, Türkiye'nin müdahale hakkını kullanmasını engellemek için de Batılı devletler nez-

linde girişimde bulunuyordu. Türkiye'ye gelince, adaya askeri müdahalede bulunmak için yeterli derecede hazır olmaması yanında, müdahaleye başvurmaması için Batılı müttefiklerinin baskısı altında kalıyor, onların barış girişimleriyle oyalanıyordu. Öncelikle İngilizler ve Amerikalıların ortaya attıkları plan, barışın tesisi için NATO devletleri askerlerinin Kıbrıs'a konuşlandırılmasıydı.⁶ Girişimi ellerine alan Amerikalılar yaptıkları yazışmalarda açıkça Makarios'un asıl amacının Türkiye'nin müdahalesini önleyip Kıbrıs'taki Türkleri soykırıma tabi tutmak olduğunu ifade ediyorlar, fakat Makarios NATO planını reddettiğinde onun üzerinde baskı kurmak yerine Türk yöneticilerini müdahaleden vazgeçiriyor ve onları konunun B.M. Güvenlik Konseyi'ne götürülmesine razı ediyorlardı.⁷

Türk yöneticilerin bu noktada sessiz ve pasif kalmaları, en azından NATO planında diretmek yerine konunun B.M.'e götürülmesine, böylece garantör devletlerin ellerinden çıkarak uluslararasılaştırılmasına göz yummaları, Amerikalı müttefiklerine güvenip onların Kıbrıs'ta Türkiye'nin aleyhine bir gelişmeye izin vermeyeceğine inanmaları vahim bir hata olmuştur. İddia edildiğine göre, Amerikan diplomatları, Rum ve Yunan tarafını Kıbrıs meselesini B.M. Güvenlik Konseyi'ne götürmemeleri için ikna etmeye çalışmışlar, hatta onlara karşı tehdit kullanmışlar ve konu Konsey'e getirildiğinde de Kıbrıs devletini kuran anlaşmalar ve anayasa çerçevesinde Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini öngören bir karar tasarısı hazırlamışlardı.⁸ Ancak Amerikalıların normalde Güvenlik Konseyi'nde oldukça etkili olmalarına rağmen Kıbrıs konusunda kendi karar tasarılarından farklı bir karar tasarısının kabul edilmesine göz yummaları, hatta bu kararı kendi başarıları olarak görmeleri ve sonunda da "Türkler Kıbrıs'a artık müdahale edemez" diyen Makarios'la birlikte "müdahale hakkımız elimizden alınmadı" diye sevinen Türkleri aynı anda memnun ettik diye övünmeleri,⁹

Türk tezinin ihlal edilmesi konusunda o kadar hassas olmadıklarını ortaya koymuştur.

Türk yetkililere gelince, Kıbrıs Türk halkının yalnızlığını başlatan, onları uluslararası alanda muhatap olarak kabul edilmekten alıkoyan, hiç sona ermeyecek bir ambargoya maruz kalmalarına neden olan bir kararı, sırf Türkiye'nin müdahale hakkını açıkça ortadan kaldırmadı diye onaylamaları¹⁰ makul sayılabilecek bir tutum gibi gözükmemektedir. B.M. Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli ve 186 No.lu söz konusu tarihi kararı,¹¹ Kıbrıs'ı kuran anlaşmalara hiç değinmezken tarafları bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki durumu kötüleştirecek hareket ve tehditlerden kaçınmaya davet etmekteydi. Oysa ortada uluslararası anlaşmaların kurduğu Kıbrıs Cumhuriyeti yoktu artık. Yine karar, Kıbrıs hükümetini şiddet ve kan akıtılmasını önlemek için ekstra tedbirler almaya davet ederken mevcut Kıbrıs hükümetinin meşru dayanağı olmadığını, uluslararası anlaşmaları ve kendi anayasasını çiğneyerek zorla yönetimi eline aldığını göz ardı etmekteydi. İşte bu kararın açtığı yolu izleyen dünya devletleri, o tarihten itibaren Kıbrıs'ın meşru temsilcisi olarak hep Rum tarafını kabul etmişler, Türk halkını Kıbrıs'ta yaşayan azınlıklardan biriymiş gibi görmüşler ve hatta Türk toplumunun azınlık haklarını kullanamaması gerçeği karşısında bile suskun kalmayı tercih etmişlerdir. Bugün Kıbrıs Türk yönetiminin meşru olmadığını, illegal olarak kurulduğunu, bu nedenle uluslararası bir kimlik kazanmasının mümkün olmadığını söyleyenler, aynı hassasiyeti Kıbrıs Rum yönetimi söz konusu olduğunda göstermemekte, Rumların nasıl uluslararası normları hiçe sayarak devlet yönetimini gaspettiklerine ilgisiz kalmaktadırlar. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulduğunda bu hukuki işlemi yok sayan ve diğer devletleri onu tanımamaya çağıran B.M. Güvenlik Konseyi de, 1964 yılında Rumlar anlaşmaları ve anayasayı çiğneyerek devlet yönetimini ellerine aldıklarında onların yaptıklarını illegal sayma yerine, onları Kıbrıs'ın temsilcisi olarak tanıma yoluna gitmişti.

Amerikan Faktörü

Kıbrıs konusunda Türkiye'nin bir anlamda elini kolunu bağlayan husus, Amerika Birleşik Devletleri'yle olan ilişkileridir. Şüphesiz Türkiye eğer NATO üyesi olmasaydı ve eğer ABD'yle ittifak ilişkilerine sahip bulunmasaydı Kıbrıs konusundaki konumu çok daha zayıf olacak, belli zamanlarda Batı'nın dayatmasıyla karşılaşabilecek, belki de Kıbrıs'a askeri müdahaleyi düşünemeyecekti. Diğer taraftan, Türkiye'nin NATO ve ABD için büyük fedakarlıklara katlanmasına rağmen Kıbrıs sorunu sebebiyle birçok kez baskılara maruz kaldığı, Kıbrıs'la alakası olmayan askeri yardım ve silah satımı gibi konularda haksız muamelelere tabi tutulduğu, uluslararası forumlarda ve örgütlerde başının sürekli olarak ağrıdığı da bir gerçektir. Bu noktada ABD'nin Kıbrıs konusundaki tutumunu tarihi olarak özetlemek gerekli görünmektedir.

Londra ve Zürih anlaşmalarına tam destek veren, fakat sorundan uzak duran Amerikalılar, 1963 sonu ve 1964 başında Kıbrıs'taki rejimin yıkılmasından sonra ister istemez konunun içine çekilmişler ve o tarihten itibaren taraflar üzerinde baskı uygulayarak durumu idare etmeye ve kendileri açısından en kötü olasılık olan Türk-Yunan savaşının çıkışını engellemeye çalışmışlardır. Amerikalılar için önemli olan, Kıbrıs'ta kimin haklı, kimin haksız olduğu ya da hangi yönetimin meşru hangisinin olmadığı değil, fakat adadaki anlaşmazlıkları ve çatışmaları kontrol altında tutup bir Türk-Yunan savaşına dönüşmesine mani olmaktı. Böyle bir savaşın çıkması halinde NATO ağır bir yara alacak, güvenilirliğini büyük ölçüde yitirecek, Amerika'nın Türkiye ve Yunanistan'la olan askeri, ekonomik ve siyasi ilişkileri zedelenecek ve Sovyetler Birliği'nin eline NATO'yu zayıflatmak için büyük bir fırsat geçecekti. ABD, Kıbrıs sorunu sebebiyle NATO'nun güney kanadında Akdeniz bölgesi ve Orta Doğu'nun güvenliği açısından büyük önem taşıyan iki müttefikiyle ilişkilerinin bo-

zulmasını ve en iyi ihtimalle onlardan birinin Batı ittifakından uzaklaşmasını istemezdi elbette. Bu yüzden, ne olursa olsun, Kıbrıs'a yapılacak bir askeri müdahaleye ve sonuçta çıkacak bir Türk-Yunan savaşına mutlaka engel olunmalıydı. Amerikan Başkanı Johnson'ın 5 Haziran 1964'te Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği ve Türkiye'yi SSCB karşısında yalnız bırakma tehdidinde bulunacak kadar ileri giden mektubu¹² bu amaçla hazırlanmıştı.

Kıbrıs sorununun belli tarihlerde B.M.'e getirilmesine engel olamayan, belki de bu konuda yeterli derecede kararlı olmayan Amerikalılar, yine de konunun uluslararası forumlarda dile getirilmesinden iki NATO devletini ilgilendiren bir konu olduğu için pek hoşnut değillerdi. Onlara göre, sorun ancak Türk-Yunan hükümetleri arasında gerçekleştirilecek gizli görüşmeler yoluyla çözülsün NATO'ya en az zarar verilerek halledilmiş olurdu. Amerikalı yetkililer iki taraftan birini kızdıracığı gerekçesiyle genelde Kıbrıs sorunu konusunda öneri ortaya koymaktan çekinir bir tavır sergileseler de sorunun tamamen halledilip Batı ittifakının gündeminden çıkması için radikal olarak nitelenebilecek projeler sunmaktan de geri durmamaktaydılar. Üzerinde durdukları temel çözüm şekli, Türkiye'ye verilecek belli tavizler karşılığında Kıbrıs'ın Yunanistan'la bütünleştirilmesiydi. Temmuz ve Ağustos 1964'te Amerikalı arabulucu Dean Acheson'un himayesinde Türk ve Yunan yetkililer arasında gerçekleştirilen Cenevre görüşmelerinin birinci kısmında, adanın kuzey burnu ucunda Türkiye'ye bir toprak parçası bırakılması önerilmişti. Yunanlıların bu öneri paketini kabul etmemesi üzerine onların lehine yumuşatılan, Türkiye'ye toprak parçası bırakılması yerine üs kiralınmasını öneren ikinci Acheson planı ise her iki tarafın da tasvibini kazanamamıştı.¹³

Amerikalıların Acheson planı doğrultusundaki çözümler üzerinde ne derece ciddiyetle durdukları bazı yazarların ortaya koydukları iddialardan anlaşılmaktadır. Cenevre görüş-

melerinde Türkiye'yi temsil eden Nihat Erim'in belirttiğine göre, 4 Ağustos 1964'te Amerikan arabulucu Acheson kendilerine Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmasını ABD'nin tavsiye etmediğini, fakat Türkiye böyle bir girişimde bulunursa engel de olmayacağını söylemişti. Yine Erim'in iddiasına göre, II. Acheson planı taraflarca reddedildikten sonra Acheson Türk delegelerine gizli olarak, Türkiye'nin, plana göre kendisine ayrılan bölgeyi fazla bir karışıklık ve çatışmaya neden vermeden işgal etmesi durumunda ABD'nin buna ses çıkarmayacağını bildirmişti. Ancak "resmi Amerikan onayı olmadan sözlerle iş yapmam" diyen Türkiye Başbakanı İsmet İnönü öneriyi uygulamayı reddetmişti.¹⁴ Brands'ın makalesinde yazdığına göre ise, Kıbrıs konusunda faal olan Amerikan görevlileri Dean Acheson ve George Ball, Eylül 1964 tarihinde başkan Johnson'la yaptıkları bir toplantıda Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürüp, bu müdahalenin kontrolsüz olması yerine, Türkiye'nin Amerika'nın ortaya koyduğu bir plan dahilinde adanın kendine ayrılan kısmını işgal etmesi ve aynı anda Yunanistan'ın Kıbrıs'ı iltihak etmesiyle sorunun kesin olarak çözülebileceği önerisinde bulunmuşlardı. Planı çok ters bulmayan Başkan Johnson ise, sırf Vietnam savaşının başını ağrıttığı bir dönemde yeni bir risk almak istemediği için planı uygulamaya koymayı reddetmişti.¹⁵

1964-1974 yılları arasındaki dönemde ABD'nin "Türkiye'ye taviz karşılığı enosis" formülünü tamamen rafa kaldırmadığını, nihai çözüm olarak her zaman yedekte tuttuğunu görmekteyiz. Kıbrıs Türk halkının ambargo altında zor koşullar içinde yaşamasına rağmen, 1967 yılındaki kriz hariç Kıbrıs'ta iki toplum arasında çatışma olmaması, 1968'den itibaren toplumlararası görüşmelere başlanması ve sonuçta açıkça bir Türk-Yunan anlaşmazlığı yaşanmaması, Amerikalılar için yeterli görünmekteydi. Kıbrıs konusunu kaşımının, yeni önerilerle sorunu gündemde tutma-

nın Amerikalılar açısından bir getirisi olmadığı gibi oldukça riskli yanları vardı. Ancak Yunanistan'da Avrupa devletlerinin desteğini kaybetmiş, uluslararası alanda destek için tamamen ve sadece ABD'ye güvenen bir askeri cuntanın olması, Kıbrıs konusunda Amerikalı yetkililer için büyük fırsatlar doğurmuyor da değildi. Yunan cuntası yöneticileri, hem kendi prestijlerini artırmak hem de Amerikalıları memnun etmek için, Acheson'un ortaya koyduğu öneriler çerçevesinde bir çözüme oldukça meyilliydi.¹⁶ Onlar için Kıbrıs üzerinde Türkiye'ye verilecek küçük bir üs karşılığında tarihi hayal enosisi, yani Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamayı gerçekleştirmek büyük bir zafer olacaktı. Bu konuda önlerindeki en büyük engel ise, başından beri saf, katıksız enosis için mücadele eden, Türk tarafına en küçük bir taviz verilmesine karşı çıkan, Türkiye'ye taviz karşılığı enosis sağlanmasındansa bağımsız kalmayı tercih eden ve bunu gerçekleştirmek için bağlantısız politika takip etmekle birlikte Doğu blokunun desteğini kazanmaya çalışmaktan çekinmeyen Makarios'du. Makarios'un inatçı tutumu karşısında Yunan cuntası üyelerinin Türk yetkililerle Amerikalıların teşvikiyle yaptıkları gizli görüşmelerde Kıbrıs'ta toprak parçası yerine başka tavizler önermeleri, kesin bir çözüme ulaşılmasını engelliyordu. İddia edildiğine göre, Yunan cuntasının, kendi çözümüne karşı çıkan ve sola yakın politikalar izleyen Makarios'u ortadan kaldırma girişimlerine Amerikan istihbarat birimleri de destek vermişti ya da en azından Amerikalıların bu girişimlerden haberleri vardı.¹⁷

ABD'nin Türkiye'ye taviz karşılığı enosis formülünü desteklemesine ve geçmişte Türkiye'nin Kıbrıs'ın bir kısmını işgal etmesini bir seçenek olarak düşünmesine rağmen, niçin Türkiye'nin 1974 müdahalesine karşı çıktığı ve hatta ambargo uygulayarak Türkiye'yi cezalandırma yoluna gittiği sorusu akla gelebilir. Gerçekten, bir açıdan bakıldığında Türkiye'nin müdahalesinin birçok sorunu çözüme kavuşturduğu ya da çözüm için fırsat oluşturduğu

düşünülebilir. Objektif olmak gerekirse iki toplum arasındaki çatışmayı önleyecek, adaya barışı getirecek radikal çözümün iki toplumun birbirinden ayrılması olduğu söylenebilir. Nitekim 1974 müdahalesinden beri Kıbrıs'ta daha önceki yıllarda görülen ya da Bosna-Hersek ve Kosova'da tanık olunan cinsten soykırıma varacak olaylar gerçekleşmemekte, insanlar hayatlarından emin olarak barış içinde yaşamaktadırlar. Zaten birçok gözlemci, dünyanın birçok yerinde yüzlerce, binlerce insanın hayatına mal olan etnik çatışmalara son verilmesi için çaba gösterilirken hiç kimsenin burnunun kanamadığı Kıbrıs'ta 1974 öncesi döneme dönülmesi için uluslararası girişimlerde bulunulmasını anlayamamakta, haklı olarak eleştirmektedir.

1974 krizinde, Amerikalılar, Yunanlılar ve Türk tarafınca Kıbrıs'ta nihai çözümün önündeki en büyük engel olarak görülen Makarios yönetimden uzaklaştırılmış ve Amerikalıların daha önceki planlarında öngörüldüğü şekilde Türkiye adanın kuzey kesimindeki bir bölgeyi denetimi altına almıştı. Türkiye'nin hareketına karşı Yunanistan da adanın geri kalan kısmını iltihak etseydi, Amerikan planı tamamlanmış, en azından uygulamada bir çözüm durumuna ulaşılmış olacaktı. Nitekim, Türkiye'nin müdahalesinin ilk kısmının sonunda Türkiye lehine oluşan olumlu hava, böyle bir olasılığın o kadar imkansız olmadığına sinyallerini veriyordu. Ancak Rumların ve Yunanlıların Türklere karşı yenilgiyi ve toprak kaybını hazmedememeleri, Türkiye'nin, müdahalesinin ikinci kısmının sonunda beklenenden çok daha fazla toprağı denetimi altına alması ve Amerikan Kongresi'nin işin içine karışması, bütün dengeleri tersine çevirmiş ve çözümsüzlük ve anlaşmazlık durumunun bugüne kadar sürmesine neden olmuştur. Bugün Kıbrıs'ta gidilmekte olan nokta, Rum kesimi ve Yunanistan'ın AB üyeliğı çerçevesinde giderek bütünleşmeleri, adeta tek devlet haline gelmeleri ve buna tepki olarak Türkiye'nin ve KKTC'nin aralarındaki formaliteleri kaldırıp entegrasyona doğru yol almalarıdır ki, bu, Amerikalıla-

rın daha 1964'te öngördüğü durumdur. Ancak şu farkla ki, Türk tarafının durumu hiçbir zaman meşru görülmeyecek; sorun, Türkiye'ye karşı ilgili ilgisiz bütün konularda koz olarak kullanılacak ve Türkiye ABD ve Batı'dan uzaklaştığı ölçüde bir fırsatı bulunup Kıbrıs'ta Türk tarafının elinde bulunanların alınması yoluna gidilebilecektir.

ABD'nin Kıbrıs'ta iki toplumun birbirinden ayrılmasını tercih ettiğinin sinyallerini 1974 krizinde gösterdiği tepkinin içinde bulmak mümkündür. Krizden önce Amerikan yönetimi, Makarios'a karşı gerçekleştirilen suikast teşebbüslerine çok sert tepki göstermediği gibi, Yunan cuntasının Makarios yönetimini devireceği yolundaki uyarılara da kulak asmamış ve cunta üyelerini planlarından vazgeçirecek nitelikte etkili ve sert bir girişimde bulunmamıştı. Hatta, iddia edildiğine göre, Amerikan yetkilileri Yunan cuntası lideri Ioannides'e Makarios'un devrilmesi durumunda ABD'nin sert tepki göstermeyeceği ve Türkiye'nin askeri müdahalede bulunmayacağı yolunda güvence vermişlerdi.¹⁸ Kıbrıs'ı parçalamanın ilk ayağı olan Makarios'a karşı askeri darbe gerçekleştirildiğinde diğer dünya devletlerinin aksine Amerikan yönetimi darbeyi kınamamış, darbeden sorumlu olan Yunan cuntasını eleştirmemiş, eski yönetimin geri getirilmesi için darbeciler ve Yunan cuntası üzerinde baskı uygulamamış, hâlâ eski Makarios rejimini tanıdığını ilan etmemiş ve darbecilerle resmi ilişki içine giren tek devlet olarak bir anlamda Kıbrıs'taki yeni durumdan hoşnutsuz olmadığını ortaya koymuştu.¹⁹ Nedeni ne olursa olsun, bu Amerikan davranışının Kıbrıs'ın bölünmesinin ikinci ayağı olan Türkiye'nin askeri müdahalesinin yolunu açtığı bir gerçektir. Anlaşmalarla garantörlük hakkı bulunan Türkiye'nin, Kıbrıs'taki yeni durumun bir oldu bitti olarak meşrulaştırılmasına göz yumması beklenemezdi. Türkiye Kıbrıs'a müdahale ettiğinde Amerikan yönetimi aynen Kıbrıs'taki darbeye karşı takındığı tutumunu devam ettirip Türkiye'nin hareketini herhangi bir şekilde kınamamış ve Türk askerlerinin adadan çekil-

mesi için etkili bir baskı ya da tehdite başvurmamıştır.²⁰

Bu şekilde başlatılan Kıbrıs'taki toplumların birbirinden iyice ayrılma ve kendi yönetimlerine sahip olma süreci, 30 Temmuz 1974'te 1. Cenevre Konferansı'nın sonunda taraflarca imzalanan ve adada iki otonom yönetimden bahseden belge²¹ ile daha da pekiştirilmiştir. Yeni ortamda, coğrafi ayırım temeline dayalı federasyon tezini rahatça konferans masasına koyan Türk tarafının önerilerine sıcak bakan Amerikalılar da toplumların birbirinden ayrılmasının gerekliliğine inanmış görünerek inatçı Yunan tutumu karşısında sadece ayrı bir Türk bölgesi yerine ayrı Türk kantonları öneriyorlardı.²² Amerikan yönetimi, askeri müdahelenin ikinci kısmı sonunda Kıbrıs'ın yüzde 36'lık kısmını eline geçirdiğinde bile Türkiye'ye karşı bir açıklama ve girişimde bulunmazken, Kongre'nin ambargo kararı alması büyük oranda Amerikan yönetimi ve Kongresi arasında ortaya çıkan kuvvet mücadelesi neticesinde gerçekleşmiştir. Amerikan Kongresi, kendine danışmadan Vietnam ve diğer Güneydoğu Asya ülkelerinde macera olarak nitelenebilecek müdahalelere girişen, dış politikada kendine tanınan hakları aşan ve Watergate skandalıyla hukuka aykırı davrandığı iyice ortaya çıkan Amerikan yönetimini cezalandırmak için Türkiye'ye ambargo konusunu bulunmaz bir fırsat olarak görmüştü.²³

Amerikan Kongresi'nin Kıbrıs konusunu Türkiye ile ilişkilerde ve Türkiye'ye yapılan yardımlarda göz önünde bulundurulması gereken bir faktör ve bir ön koşul haline getirmesi geleneği, daha sonraki yıllarda da devam etmiş, konu zaman zaman da Amerikan yönetimi tarafından Türkiye'ye karşı baskı unsuru olarak kullanılmıştır. ABD'de Yunan lobisi başta olmak üzere Türkiye karşıtı güçlü lobilerin varlığı düşünüldüğünde ve dozunu kaçırmamak şartıyla Kıbrıs konusunun Amerikalılar açısından Türkiye'yi kendilerine muhtaç etmede ve Türkiye'nin davranışlarını şekillen-

dirmede kullanabilecekleri elverişli bir araç olması hususu göz önüne alındığında, bu durumun yakın gelecekte de devam edeceği söylenebilir. Ancak temelde göz önünde bulundurulması gereken nokta, ABD'nin coğrafi ayırım temeline dayalı iki bölgesel federasyon tezini en uygun çözüm olarak gördüğüdür. 1960 rejimi nerdeyse pratikte federasyon sistemi kurup toplumların kendi işlerini kendilerinin düzenlemesini sağladığında, ABD buna destek vermiş, 1960 rejimi yıkıldığında toplumları birbirinden ayırmayı öngören çözüm önerileri ortaya koymuş, 1974'te de toplumların ayrılmasına neden olan gelişmelere göz yummuştu. Bugün Amerikan yetkilileri, Türkiye ve Yunanistan'la olan ilişkilerindeki dengenin bozulmaması şartıyla federasyon çözümüne destek verebilecek ya da pratikte iki toplumun ana-vatanlarıyla birleşmelerine göz yumabilecek durumdadır. Sorunun düğümlendiği nokta, uluslararası alanda üstün durumda olduğunu, zamanın kendi lehine işlediğini hisseden, bu yüzden Kıbrıs'ta en küçük bir tavizde bulunmaya yanaşmayan Yunan ve Rum tarafının karşısında Türk tarafının güvenliğinin söz konusu olduğu bir durumda tek bir geri adım dahi atmak istememesidir.

Kıbrıs'la İlgili Gelişmeler ve Türk Tarafının Tepkileri

Makalenin bu kısmında Kıbrıs'ta bugün gelinen noktayı daha iyi ortaya koyabilmek için Kıbrıs sorununun tarihi gelişimi genel hatlarıyla özetlenmeye çalışılacaktır. 1963 sonu ve 1964 başındaki olaylarla yönetimden uzaklaştırılan Kıbrıs Türkleri, adanın yüzde 34'üne tekabül eden oranda toprağa sahip olmalarına rağmen Rumların şiddet ve baskıları karşısında adanın yüzde 3'ünü oluşturan küçük bölgelerde toplanmışlar,²⁴ buralarda 1974 yılına kadar dünyadan izole edilmiş, birçok temel ihtiyaçlarından mahrum olarak çok zor şartlar altında yaşamak durumunda kalmışlardır. Rumlar tarafından yönetime dahil edilmedikleri ve devletin imkanlarından faydalandırıl-

madıkları için de, 1967 yılında kendi işlerini düzenlemek için Geçici Türk Yönetimini oluşturmuşlar, durumun düzelmemesi üzerine de isimlerindeki Geçici sözcüğünü kaldırmışlardı.²⁵ Bu arada, 1968-1974 yılları arasında Kıbrıs Rumları ve Türklerinin temsilcileri arasında gerçekleştirilen toplumlararası görüşmelerde, yönetimin bazı ayrıntıları ve Türk toplumuna özerklik tanınması konusunda oldukça yol alınmış, fakat enosis için kutsal yemin eden Rum yöneticileri Türklere ayrıcalıklar tanımaya bile yanaşmadıkları için bir sonuca ulaşılması mümkün olmamıştı. 14 Temmuz 1974'te Makarios rejiminin Yunan cuntası destekli bir darbeye devrilmesinden sonra Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs'a yaptığı askeri çıkarma, Batı devletlerinin sempatisini kazanmış bir girişimdi ve Yunanlı yetkililerin Kıbrıs'ta özerk bir Türk yönetimi olduğunu kabul etmesi gibi bir sonuç da doğurmuştu. Ancak Türkiye'nin, karşı tarafın oyalama taktikleri sonucunda adadaki Türk birliklerinin yok edilmesi ve eski sisteme dönülmesi tehlikesinin ortaya çıkacağı gerekçeyle müdahalesinin ikinci kısmını yürürlüğe koyması, genelde dünya kamuoyunu Türkiye aleyhine dönmesini beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin uluslararası bütün forumlarda Kıbrıs sorunu sebebiyle eleştiriye uğraması süreci de böylece başlatılmıştır. Bugünden bakıldığında Türkiye'nin ilk müdahaleyi kısa tutmayıp gerçek amaçlarına ulaşmadan sona erdirmemesi daha mantıklı bir hareket tarzı olarak görünmektedir. O anki Yunan cuntası ve Rum darbeciler aleyhinde oluşan olumsuz hava, Türkiye'nin kapsamlı müdahalesine olan tepkiyi yumuşatabilir, başlatılacak çözüm görüşmeleri, Türkiye açısından daha iyi bir temel üzerinde gerçekleştirilebilirdi. Oysa ikinci müdahaleyle, Yunan ve Rum tarafı aleyhine oluşan olumsuz hava dağılmış, dünya kamuoyu toprak işgali amacı güttüğü görünümü veren Türkiye'ye karşı dönünce de Yunanlılar uzlaşmaz bir tutum takınıp görüşmeleri çıkmaza sokma fırsatı elde etmişlerdir.

Rumların hukuku hiçe sayan tavırları, adadan kaçan Makarios'un bulunmadığı dönemde Temsilciler Meclisi başkanı Klerides'in anayasaya aykırı olarak Meclis yerine bir papaz önünde görev yemini etmesiyle ve seçim olmadığı halde devlet belgelerini cumhurbaşkanı vekili sıfatı yerine cumhurbaşkanı olarak imzalamasıyla bir kez daha ortaya konmuştur.²⁶ Bu arada, Makarios'un olmadığı dönemde coğrafi ayırım temeline dayalı federasyon kurulması fırsatı kaçırılmış, Makarios'un Aralık 1974'te görevine dönmesiyle Rum tarafının tavrı iyice sertleşmiştir. 1963-1974 dönemini rahat ve sorunsuz bir dönem olarak hafızalarından silen Rumlar için Kıbrıs sorunu yeni başlıyordu. Kaybedilenlerin geri alınması için yoğun ve uzun bir mücadele dönemine girmektedirler. Kıbrıs Türkleri için ise, 1963-1974 dönemi unutulması imkansız, zorlukların, ölümlerin, haklardan yoksunlukların yaşandığı tam bir felaket devriydi. Onlar açısından, 1974 gelişmeleri sorunu sona erdirmiş, 1960 düzenini farklı bir ortamda ve farklı bir şekilde yürürlüğe koymuş, hak yoksunluklarına son vermişti; bundan sonra yapılacak olan, 1963-1974 döneminin şartlarına dönüş çabalarına kararlı bir şekilde karşı koymaktı.

Rum tarafı, Türkiye üzerine uygulanan Amerikan askeri ambargosu ve diğer uluslararası baskılardan cesaret alarak uzlaşmaz bir tavır takınıncaya, coğrafi ayırım temeline dayalı yeni çözüm durumunu Rumlarla anlaşarak hukukileştirmenin mümkün olmadığını anlayan Kıbrıs Türkleri için, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurmaktan başka çare kalmamıştı.²⁷ Rumlar 1960 rejimini yıkarak ve Kıbrıs Türklerine karşı şiddet ve baskıya başvurarak iki toplumun birlikte yaşama olasılığını ortadan kaldırmıştı. Artık yapılması gereken, 1960 düzenlemelerinin öngördüğü sistemi, coğrafi ayırım temelinde, yani federasyon çatısı altında gerçekleştirmektir. KTFD'yi kuran Türk tarafı, Meclisi ve Anayasasıyla federasyonun kendine ait kanadını oluşturuyor, tüm Kıbrıs'ı temsil iddiasında olan Rum tara-

fını bu tutumundan vazgeçip ortak bir federe devlet kurmaya çağırıyordu. Bu noktada bir kez daha devreye giren B.M. Güvenlik Konseyi, Rum hükümetinin hangi illegal şartlarda kurulduğunu unutup onu Kıbrıs'ın temsilcisi olarak kabul ettiğini belirtiyor ve KTFD'nin ilanından duyduğu üzüntüyü dile getiriyor.²⁸ Bu arada, B.M. Genel Sekreterinin denetiminde Nisan-Ağustos 1975 tarihleri arasında Viyana'da gerçekleştirilen toplumlararası görüşmelerde, isteyen Rumların güneye, isteyen Türklerin de kuzeye göç etmesi üzerinde anlaşılması ve B.M. askerlerinin iki toplumu ayıran tampon bölgeye yerleştirilmesi, iki tarafın birbirinden ayrılarak kendi bölgelerinde etkili bir şekilde kendi yönetimlerini oluşturmasının yolunu açan gelişmelerdi. 1977 yılında Makarios ve Denктаş'ın 4 temel ilke üzerinde anlaşması da, o yıllarda çözüm olasılığının oldukça yüksek olduğunu gösteren olumlu bir adımdı. Bu ilkeler şunlardı: 1- Kıbrıs, bağımsız, tarafsız, iki toplumlu federal bir cumhuriyet olacaktı. 2- Toplumların yönetimine bırakılacak toprak parçaları, yalnızca nüfus farklılıklarını yansıtmayacak, fakat ekonomik yaşam, verimlilik ve toprak sahipliğini de dikkate alacaktı. 3- Seyahat, yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri, iki toplumlu federal sistem ve Kıbrıs Türk toplumu için ortaya çıkabilecek bazı pratik güçlükler ışığında tartışılacaktı. 4- Merkezi federal hükümetin yetki ve görevleri, devletin iki toplumlu niteliği göz önünde tutularak Kıbrıs'ın bütünlüğünü koruyacak derecede olacaktı.²⁹ Söz konusu ilkeler, Mayıs 1979'da Denктаş ve Kipriyanu arasında yapılan zirve görüşmesi sonunda yayımlanan 10 maddelik anlaşmayla yeniden teyid edilecekti. Ancak görüşmelerde herhangi bir ilerleme sağlanamıyordu. Rum tarafı, hâlâ temelde Kıbrıs'ın tek toplumlu, self-determinasyon ilkesinin uygulanacağı üniter bir devlet olduğunu varsayıyor, Kıbrıs'ın tümünü kendinin temsil ettiğini düşünüyor ve federasyon çözümü görüşülürken dahi kuvvetli bir merkezi hükümet ve iki toplum için ortak

yönetim organları öngörüyordu. Türk tarafı ise, iki ayrı de facto özerk yönetimin varlığından hareketle oluşturulan, merkeziyetçi olmayan ya da gevşek bir nitelik arzeden coğrafi ayırım temeline dayalı bir federasyon öneriyordu.

1970'lerin ikinci yarısında tarafların zirve toplantıları yapıp uyulması gerekli genel ilkeler ortaya koymaları ve genel çerçeve konusunda anlaşmaları noktaları ortak bildirimlerle kamuoyuna duyurmaları olumlu gelişmelerdi. Ancak, somut konular üzerinde anlaşılabilmesi yanında Rumların Türk tarafı üzerinde uyguladığı ambargoyu aynen devam ettirmesi ve sorunu uluslararası forumlara taşıyarak kendi lehine kararlar çıkartmaya kalkışması, giderek daha büyük bir çıkmaza sürüklenilmesine neden olacaktı. Rumlar, şu anda da hâlâ yürürlükte olan çok geniş bir önlemler ağıyla Türk tarafının mal ihraç ve ithal etmesini, kuzey kesimindeki limanları kullanmasını ve uluslararası yardımdan payına düşeni almasını engellemektedir. Türk limanlarını kullanan yabancı kaptanlar, Rum tarafının şiddetli cezalarına maruz kalmaktadır. Rumların etkisiyle Evrensel Posta Birliği, 1979 yılında Kıbrıs Türk kesiminin yayınladığı posta pullarını hukuk dışı ve geçersiz ilan ederek haberleşme özgürlüğünü ortadan kaldırmıştır. Yunanistan'da Ekim 1981'de Andreas Papandreou liderliğindeki PASOK'un iktidara gelmesi, Kıbrıs'ta çözümsüzlüğü artıracak yeni bir dönüm noktasıydı. Kıbrıs konusunu dış politikasının birincil önceliği olarak ortaya koyan Papandreou, toplumlararası görüşmeleri bir kenara bırakarak Kıbrıs sorununu uluslararası forumlara götürmeyi, dünya kamuoyunu Türk tarafının aleyhine çevirmeyi ve Türk askerlerinin Kıbrıs'tan çekilmesini sağlamayı amaçlamaktaydı. Şubat 1982'de Papandreou ve Kipriyanu'nun bu yönde harekete geçmeyi kararlaştırmalarından sonra Mart 1983'teki Yeni Delhi Bağlantısızlar Konferansı'nın, Kıbrıs hükümetine olan desteğini ilan etmesi ve adayı işgal eden kuvvetlerin çekilmesi çağrısında bulunması, bir ay sonra Rum tarafının toplumlararası görüşmelere ara verilmesini istemesi ve 13 Mayıs

1983'te B.M. Genel Kurulu'nun ünlü 37/253 sayılı kararı alması, hep Rum ve Yunan tarafının hoşuna gidecek gelişmelerdi. Söz konusu B.M. kararı şu noktaları içermekteydi:³⁰ 1- İşgal güçlerinin tümünün hemen çekilmesi. 2- Göçmenlerin güvenlik içinde eski evlerine dönebilmeleri. 3- Kıbrıs konusunda uluslararası konferans düzenlenmesi. 4- Adanın silahsızlandırılması. 5- B.M. Güvenlik Konseyi'nin, Kıbrıs konusundaki B.M. kararlarının uygulanmasını incelemesi. 6- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve halkının Kıbrıs toprağını ve kaynaklarını kontrol etme hakkını kullanmasına diğer devletlerin yardımcı olması. Tek taraflı intibainı veren bu kararlar, 1974'ten önce Yunan birliklerinin Kıbrıs'ta ayrı bir güç haline gelmesini, Rum zulmü karşısında adanın yüzde 3'üne sıkışan, evlerinden, topraklarından ve görevlerinden olan Türklerin durumunun uluslararası forumlarda hiç dile getirilmemesini, Rumların imza koydukları anlaşmaları ve kendi anayasalarını ihlal etmesini, Doğu blokundan aldıkları silahlarla adayı silah deposu haline getirmelerini, sorunu silah zoruyla çözme yeteneklerini ve sorunla ilgili B.M. kararlarına uymamalarını unutmış görünüyordu.

Rumlar lehine ortaya çıkan bu gelişmelerin doğal sonucu, köşeye sıkıştırılmak istendiğini hisseden Türk tarafının kendi konumunu kendi eylemleriyle belirleme sürecine girmesiydi. Madem Rum tarafı illegal işlemlerle kendisini uluslararası alanda devlet olarak tanıtmayı başarmıştı ve bu konumunu Türk halkının haklarını elinden almak için kullanıyordu, başlangıçtaki uluslararası anlaşmalar ve Kıbrıs anayasası çerçevesinde Rumlarla eşit konumda olan Türk halkı da neden self-determinasyon ilkesine dayanarak kendi devletini kurmasındı. Denktaş'ın Kipriyanu'yu, Türk kesimini eşit partner ve iki toplumlu federal devlet çözümünü kabul ettiğini ilan etmeye, Türk kesimine uygulanan ambargoyu kaldırmaya ve sorunu uluslararasılaştırmaktan vazgeçmeye çağırmasının olumlu yanıt bulmaması ve B.M. Genel Sekreterinin toplumlara görüşmele-

re yeniden başlama teklifinin dışişleri bakanları Rolandis'in istifasına rağmen Rum tarafınca kabul edilmemesi üzerine, artık Türk kesiminin 15 Kasım 1983'te bağımsız devlet ilan etmesinden başka çaresi kalmamıştı.³² Kıbrıs Türk halkının self-determinasyon hakkını kullanmasıyla oluşturulan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran anlaşmalara bağlı kalacak, bağlantısız politika takip edecek, Türk ve Rum toplumlarının işbirliği ve barış içinde yaşayacakları iki bölge, iki toplumlu federal bir cumhuriyetin kurulmasını kolaylaştırmak için çaba sarfedecek ve Kıbrıs'ın güney kesimi dışında başka hiçbir devletle birleşme yoluna gitmeyecekti. Yeni girişimle Türk tarafının temel amacı, durumunun gittikçe zayıflatılması, haklarının görülmemesi karşısında toplumlara görüşmelerde Rumlarla eşit konuma gelmekti. B.M. Güvenlik Konseyi ise 18 Kasım 1983'te aldığı 541 No.lu kararla,³² Kıbrıs'ta 1974'ten önce yaşanan gelişmeleri ve Kıbrıs yönetiminin meşru temele sahip olmamasını yine görmezlikten gelerek, Türk kesiminin kararını ayrılma olarak damgalayıp geçersiz ilan ediyor ve bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka Kıbrıs devleti tanımamaya çağırıyordu.

Gerginleşen ortamı yumuşatma gereğine inanan KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın tercihi, 2 Ocak 1984'te temelde 4 noktayı içeren bir iyi niyet bildirgesi yayınlamaktı. 4 noktası şunlardı: 1- Maraş'ın B.M. yönetiminde yerleşime açılması. 2- Lefkoşe uluslararası havaalanının B.M. yönetiminde Türk ve Rum taraflarınca ortak olarak kullanılması. 3- Daha önce kurulan kayıp şahıslar komitesinin yeniden çalışmaya başlaması. 4- İki toplum arasında güvenliği artırmaya yönelik bir dizi önlem alınması. Görüşmelere başlamak için KKTC'nin bağımsızlık ilanının geri alınmasını ön şart olarak ileri sürmekten geri adım atmayan Kipriyanu'nun Denktaş'ın önerilerine tepkisi, onları propaganda olarak nitelemekten ve reddetmekten başka birşey değildi. Bu arada, Mart 1984'te Kıbrıs Rum kesiminin askeri gü-

cünü kuvvetlendirme faaliyetlerine giriştiği ve Yunanistan'la savunma anlaşması imzaladığı yönünde haberler ortaya çıkınca, Türkiye parlamentosunun bölgede güç dengesinin bozulmasına ve Kıbrıs Türklerinin güvenliğinin tehdit edilmesine izin verilmeyeceği yönünde bir karar alması, Amerikan Kongresi'nin Türkiye'ye yapılacak 215 milyon dolarlık bir yardımı Maraş'ın yerleşime açılması şartına bağlaması ve B.M. Güvenlik Konseyi'nin 11 Mayıs 1984'te Türkiye ve KKTC'nin karşılıklı büyükelçi atamasını kınaması, fakat iki devlete karşı yaptırımlar uygulama yoluna gitmemesi, meydana gelen diğer gelişmelerdi.³³

Çözumsuzlük durumunu kırmayı amaçlayan bir çaba, B.M. Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın "çalışma noktaları" olarak 3 temel konu belirleyip (güven artırıcı önlemler, hükümet yapısının oluşturulması ve geliştirilmesi ve toprak ayarlamaları), tarafları 10 Eylül 1984'ten itibaren New York'ta "yakınlık görüşmeleri" adı altında bir araya getirmesiydi. Cuellar'ın en son yaptığı sunuş, tarafların üzerinde anlaşabileceği noktaları içeriyordu: 1- Kıbrıs Türklerine ait bölgenin yüzde 29'a indirilmesi. 2- İki bölgeli federasyon. 3- Yabancı askerlerin çekilmesi ilkesinin kabul edilmesi. 4- Lefkoşe uluslararası havaalanının yeniden açılması. 5- Seyahat, yerleşme ve mülkiyet haklarını görüşmek üzere bir çalışma grubunun oluşturulması.³⁴ 29 Kasım'da Denktaş'ın Cuellar'ın ortaya koyduklarının hepsini birden kabul etmesi, Kipriyanu'nun hiç beklemediği birşeydi ve bu kritik noktada Rum liderin 17 Ocak 1985'te B.M. Genel Sekreterinin gözetiminde gerçekleştirilen zirve görüşmesinde bambaşka bir tutum takınarak anlaşma tasarısını kabul etmek yerine her bir noktayı aşırı derecede eleştirerek daha önce kabul ettiklerini bile geri alması, böylece zirvenin başarısızlıkla sona ermesine neden olması, o derece büyük bir talihsizlikti. Cuellar'ın 29 Mart 1986'da ortaya koyduğu, tarafların üzerinde anlaşabilecekleri noktaları içeren, anlaşma sağlanamayan diğer konular için çözümler öneren ve yabancı kuvvetlerin çekilmesi, garantiler ve üç

özgürlük konularının görüşülmesi için prosedür teklif eden Çerçeve Anlaşma Tasarısının da kendileri açısından daha olumsuz noktalar içermesine rağmen Türk tarafınca kabul edilmesi de Kipriyanu'nun tutumunu değiştirmesine yetmiyordu. Rum lider, B.M.'in sık sık atıfta bulunduğu 1977 ve 1979 temel anlaşmalarının hilafına olarak öncelikle Rumların eski topraklarına dönmesi demek olan seyahat, yerleşme ve mülkiyet özgürlüklerinin tanınmasını ve Kıbrıs Türklerinin güvenlikten yoksun kalması demek olan Türk askerlerinin adadan çekilmesini istemekteydi.³⁵

Türkiye ve Yunanistan'ın, 1975'ten sonra aralarında sürekli anlaşmazlık konusu haline gelen Ege'deki sorunlar üzerinde bir anlaşmaya varmadan sadece Kıbrıs konusunda yumuşamaya gitmeleri ve iki devletin tasvibi olmadan da Kıbrıs toplumlarının kendi başarılarına bir çözüme ulaşmaları mümkün görülmediğinden, iki sorunun ilerleyen yıllarda birbirinin ayrılmaz bir parçası haline gelmeleri bir başka önemli gelişmeydi. Ege sorunları yüzünden Türkiye ve Yunanistan'ın 1980'lerde birkaç defa savaşın eşiğine gelmeleri, Kıbrıs sorununda da tıkanıklağa neden olmuştu. Aynı şekilde, Kıbrıs'ta çözüme ulaşılmadan görüşme yapmama kararında olan Papandreou'nun Ocak 1988'de Davos'ta Türkiye Başbakanı Özal'la görüşmesi ve sonuçta iki devlet arasındaki ilişkilerde bir yumuşama havasının ortaya çıkması, Kıbrıs'ta da olumlu beklentilere yol açmıştı. Ayrıca Kipriyanu'nun Türk tarafıyla küçük çaplı da olsa hiçbir anlaşmaya yanaşmaması nedeniyle Rum halkı arasında ona karşı oluşan tepki sayesinde Vasiliou'nun az bir farkla da olsa Rum yönetiminin başkanlığına gelmesi de olumlu bir gelişme olarak gözüküyordu. Ancak ön koşul olarak Türk askerlerinin çekilmesinden ve üç temel özgürlüğün sağlanmasından bahseden Vasiliou'nun da pek yenilik getirmeyeceği kısa sürede anlaşılacaktı. Vasiliou'nun, eşiti olarak görmediği Denktaş'ın Ledra Palas'ta görüşme isteğini geri çevirmesi, Kıbrıs Türklerinden azınlık olarak bahsetmesi ve azınlıkların buldukları

devletlerden ayrılmalarının uluslararası teamüllere aykırı olduğunu söylemesi çözümün daha da zorlaşacağını sinyallerini veriyordu.³⁶ Ancak Vasiliou'nun tutumunu biraz yumuşatmasıyla mümkün olan, iki toplumun liderinin 1977 ve 1979 anlaşmalarına sadık kalarak gerçekleştirdikleri görüşmelerden sonra B.M. Genel Sekreterinin 29 Haziran 1989'da "çerçeve tasarısı" hazırlanmasına yardım edecek fikirler açıklaması ve 25 Temmuz'da fikirler setini daha detaylı hale getiren bir belgeyi basına vermesi karışıklığın hakim olduğu bir döneme rast gelmişti. KKTC Meclisi'nin Yeşil Hat'tı geçerek taşkınlıklarda bulunan Rumlara güvenilemeyeceği gerekçesiyle Denктаş'ı görüşmelerden geri çağırmasından ve Türk halkının self-determinasyon hakkını vurgulayan ve iki bölgelilik, siyasi eşitlik, Türkiye'nin garantisi ve mülkiyet hakları konularında taviz verilmemesi gerektiğini belirten bir karar almasından sonra B.M. Genel Sekreterine mektup gönderen Denктаş, B.M. belgesinin görüşmelerin temeli kabul edilmemesi şartıyla Vasiliou'yla görüşmelere devam edebileceğini açıklıyordu. Şubat 1990'da gerçekleştirilen Denктаş-Vasiliou zirvesinde de Türk tarafının, Rum kesimi karşısında sürekli ikinci planda tutulması ve uluslararası alanda muhatap olarak kabul edilmemesinden dolayı artık Rumlar gibi self-determinasyon ilkesine dayanması, toplum yerine kendini millet olarak görmesi ve Türkiye'nin garantisinden vazgeçmemesi ve buna Rum tarafının kesin olarak karşı çıkmasıyla herhangi bir sonuca ulaşamıyordu.³⁷

B.M. Güvenlik Konseyi'nin 12 Mart 1990 tarihli ve 649 No.lu, iki tarafı eşit temelde karşılıklı olarak kabul edilebilecek bir çözüme ulaşmaya ve adada durumu kötüleştirecek girişimlerden kaçınmaya davet eden kararı,³⁸ iki toplumun siyasi eşitliğini vurguladığı için Türk kesimince kaçırılmaması gereken tarihi bir fırsat olarak değerlendirilmişti. Tepki vermekten kaçınan Rum tarafı ise, tüm Kıbrıs

halkını temsil etmemelerine ve anlaşmalara göre kendi başlarına uluslararası bir örgüte üye olmaları yasaklanmasına rağmen, 4 Temmuz 1990'da Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvurarak Kıbrıs'taki çözümsüzlük durumunu daha da derinleştiren bir süreç başlatıyorlardı.³⁹ Bir yandan toplumlararası görüşmelere katılarak uzlaşmacı bir görünüm vermeye gayret eden Rumların, diğer taraftan Amerikan Kongresi, B.M. ve Bağlantısızlar konferanslarından sonra AB'yi devreye sokarak Türk tarafı üzerinde baskı kurmaya çalışmasına, AB'nin üyelik başvurusunu kabul ederek destek çıkması, toplumlararası görüşmeler için darbe niteliğinde bir gelişmeydi. Türklerin adına da AB gibi önemli bir kuruluşa katılacak olan Rum tarafından bundan sonra Türk kesimini yönetime ortak etmesini ve iki kesimli bir federasyona evet demesini beklemek çok güçtü. Böyle bir gelişme halinde Türk tarafı da garantör devlet olan Türkiye'ye yönelme hakkını kendinde görebilecekti.

B.M. Genel Sekreteri Boutros Gali'nin 1992 yılı Haziran'ında ortaya koyduğu "fikirler dizisi," yeni bir Denктаş-Vasiliou zirvesinin temelini oluşturmaktaydı: 1- Politik eşitlik. 2- Bütün halk tarafından seçilen Rum başkan ve Türk başkan yardımcısı. 3- Türk topraklarında Maraş ve Güzelyurt kesimlerinde indirimler öngören bir harita. 4- Göçmenlerin evlerine dönme hakkı. 5- Seyahat, yerleşme ve mülkiyet özgürlükleri. Türk tarafının cevabı, 1984 ve 1986 anlaşma tasarılarından çok daha az tatmin edici olduğu için bütün noktaları olmasa da genelde önerileri red ve karşı öneriler açıklama şeklindeydi: 1- Başkanlığın Rumlar ve Türkler arasında dönüşümlü olması. 2- Göçmenlerin sınırlı bir şekilde evlerine dönmeleri. 3- Bakanlar Kurulu'nda eşitlik. 4- Merkeze devredilmeyen hususlarda federe devletlerin egemenliğinin tanınması. 5- Öngörülen haritayı red. 6- Anlaşmayı uygulamak için ortak Türk-Rum komisyonu kurulması.⁴⁰ Türk tarafı, bütün ko-

nuların birarada ele alınmasını savunurken; "fikirlere dizisinin" görüşmeler için temel teşkil edebileceğini düşünen Rumlar, toprak ve göçmenlerin durumuna öncelik veriyordu. Bu arada, Ağustos ve Kasım 1992'deki iki ayrı kararıyla Türkiye'nin tutumunu eleştiren ve Maraş'ın B.M. denetimine bırakılmasını isteyen B.M. Güvenlik Konseyi, Rum tarafının belki daha fazla hususa itiraz ettiğini göz ardı ediyordu. Rum kesimindeki seçimler sonucunda başkan seçilen Klerides'in fikirlere dizisine karşı olduğunu açıklaması ise Türk tarafı üzerindeki baskıyı ortadan kaldırıyordu. Aşırı sağa dayanan ve bu yüzden Türklere karşı sert tutum takınmak durumunda olan Klerides, insan hakları ve Avrupa Birliği ilkelerine vurgu yapmakta ve bu arada Türk tarafını eşit statüde kabul etmeyi kesin olarak reddetmekteydi. Klerides'in böyle bir tavır alırken dayandığı tek şey, AB'ye yapılan tam üyelik başvurusunun beklendiği şekilde başarıya ulaşmasıydı. Böylece AB kararlarının Kıbrıs'ın tümü için uygulanmasını isteyebilecek, Yunanistan'la ilişkileri istediği şekilde sıkılaştırabilecek ve Türk tarafını AB çerçevesinde azınlık konumuna indirebilecekti. Diğer taraftan, KKTC iyice yalnızlaşacak ve Türkiye'nin AB üyeliği tamamen imkansız hale gelecekti. Batılı uzman Dodd'un bu noktada yaptığı uyarı, Batılı devletler için dikkate almaya değer niteliktedir: Böyle bir senaryo NATO ve Avrupa savunma stratejisi için tam bir felaket olacaktır. Türkiye'deki Batı etkisi iyice zayıflayacak ve Türkiye'nin Batı açısından Orta Doğu ve Orta Asya'ya yönelik olarak güçlü bir kalkan ve köprü olma durumu ortadan kalkacaktır.⁴¹

Temmuz 1993'ten sonra görüşmelere temel teşkil eden, su problemi konusunda işbirliği, siyasi parti liderlerinin biraraya gelmesi, ortak ekonomik projeler gerçekleştirilmesi, Maraş bölgesinin B.M. denetiminde yerleşime açılması ve Lefkoşe uluslararası havaalanının hizmete sokulması gibi konuları içeren Güven Artırıcı Önlemler paketi idi. Türk tarafı için yeni girişim umut vadediciydi, ancak durumda

bir değişiklik olmaması kısa sürede bu umutları da kırıyordu: KKTC'ye karşı uygulanan ambargo kaldırılmıyor, KKTC'yi herhangi bir şekilde tanımayı ima edecek hareketlerden kaçınılıyor, belki de B.M. salam taktiği uygulanarak yeterli karşılık vermeden Türk tarafının başlıca kozlarını elinden almak istiyordu. Bu arada KKTC başbakanı Derviş Eroğlu'nun Kıbrıs'lı Rumların eski yurtlarına dönmesine ve toprak verilmesine karşı olduğunu açıklaması, Denktaş'ın görüşmeciler rolünden istifa etmesine neden oluyordu. KKTC'de yaygın olan eğilim, önceden olduğu gibi kısmi değil topyekun bir çözüm paketi üzerinde görüşmelere devam edilmesinin daha doğru olacağı yönündeydi.

Rumların Türk tarafı aleyhine gerçekleştirdiği girişimler, Avrupa Birliği'nin 12 Aralık 1997'deki Lüksemburg zirvesinde Kıbrıs Rum kesimini tam üye olabilecek devletler arasında sayarken Türkiye'yi bu gruba dahil etmemesiyle zirve noktasına ulaşmıştır. Bunun üzerine Türkiye, AB ile Kıbrıs dahil hiçbir siyasi konuyu görüşmeme kararı alırken KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş da toplumlararası görüşmelerden çekildiğini B.M.'e iletmiştir. 10 Mart 1998'de toplanan KKTC Meclisi de, görüşmelerin başlayabilmesi, için eşit iki devlet arasında gerçekleştirilmelerini şart koşan bir karar kabul etmiştir. 31 Mart 1998'de Rum kesimi ve AB arasındaki üyelik görüşmeleri başlarken; Türkiye-KKTC Ortaklık Konseyi, ilişkilerin daha da sıklaştırılması yönünde kararlar almıştır. AB'nin ABD'den farklı olarak Kıbrıs sorununu yalnızca Yunan tarafının tezlerine dayanarak ele alması, Türk tarafını eşit konumda kabul etmeden görüşmelere katılmaya çağırması ve Türk tarafının adına da Rum yönetimiyle bütünleşmeye gitmesi, temelden karşı olduğu bölünmenin daha da derinleşmesine ve köprülerin tamamen atılması riskinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Rum halkının sık sık tahrik edici bir şekilde Yeşil Hat'tı geçip Türk bölgesinde taşkınlıklar yapmasının yanında, Rum tarafının Rusya'dan S-300 füzeleri almaya kalkışması, Türkiye'yi

uluslararası alanda zor durumda bırakmaya ve her yönden çevrelemeye yönelik en son girişimidir. Amerikan Kongresi, sık sık Türkiye aleyhine tavır takınıp baskı uygulama yoluna gitmektedir. AB, Kıbrıs'ın üyelik başvurusunu kabul ederek tamamen Türk tarafı aleyhine dönmüştür. Ege'de Türk sahillerinin hemen yakınında adalara sahip olan Yunanistan, sürekli olarak problem çıkarmaktadır. Suriye, Hatay ve su sorunu yüzünden Türkiye'ye düşmanca hisler beslemektedir. Güneydoğu sınırları boyunca Türk askerleriyle ayrılıkçı PKK arasında sıcak çatışmalar yaşanmaktadır. Bütün bunların üstüne boru hattı, Boğazlar'dan geçiş ve Orta Asya'da etki kurma konularında zaten Türkiye aleyhine tutum takınmakta olan Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkiler, S-300'ler yüzünden iyice bozulunca, Rum planına göre Türkiye tamamen köşeye sıkışacak ve Kıbrıs konusunda eski kararlı tutumunu sürdüremeyecektir. Ortada hiçbir neden yokken 1962 yılında Küba'ya füze yerleştirmeye kalkan Sovyetler Birliği, füzeleri çekme karşısında ABD'den Küba'yı işgal etmeme tavizini kopardı. S-300 projesine girişen Rumlar ve Ruslar da yaptıkları hamle karşısında herhalde Türkiye'den az ya da çok bir geri adım atmasını ya da bir taşını vermesini beklemektedirler.

Sonuç

Türkiye'nin dünyaya ısrarlı anlatması gereken şey, Kıbrıs sorununun 1974'te değil 1963 sonunda başladığıdır. Bugün önerilse Rum tarafı ve Rum yönetimini destekleyen devletler tarafından hemen kabul edilebilecek nitelikte olan 1960 rejimini kuvvete başvurarak yıkan Rumlardır. Sayısal çoğunluğuna güvenerek Türk tarafına karşı şiddete başvuran, darbe yapıp hayal ettikleri enosisi gerçekleştirmeye kalkan, böylece iki toplumun birarada yaşamalarını imkansız hale getirerek iki bölgeli federasyon formülünün en geçerli çözüm olarak ortaya çıkmasına neden olan da Rumlar olmuştur. Yine 1960 rejiminin ruhuna aykırı olarak Türk toplumunu eşit statüde görmeyen, Kıbrıs'ın tümünde hak iddia eden, kendini

Kıbrıs'ın tek temsilcisi olarak gören, böylece Türk tarafını kendi devletini kurmaya iten de Rum kesimidir. Kıbrıs Türkleri, ne kadar taviz verirlerse versinler, oluşturulacak çözümün Rumlar tarafından tekrar oldu bittiye getirilerek kendi aleyhlerine değiştirilmeyeceğinden, uluslararası barış güçlerinin, gözlerinin önündeki soykırımları engelleyemedikleri bir dünyada varlıklarının tehlike altına girmeyeceğinden emin değillerdir. 1974'ten önce yaşadıkları topraklarından sürülmelerini, adanın yüzde 3'üne sıkışarak ambargo altında temel ihtiyaçlarını karşılamada bile güçlük çekmelerini, sık sık şiddete ve soykırıma maruz kalmalarını ve hâlâ ambargo altında ezilmelerini unutmaları zordur.

Normal şartlarda, Kıbrıs için en olumlu çözümün iki bölgeli bir federasyon olması gerekirdi. Ancak, Türk tarafını eşit görmeme, Kıbrıs'ın tümünü temsil etme ve Türk tarafı aleyhine sürekli uluslararası girişimlerde bulunmadaki ısrarıyla karşılıklı iyi niyeti ortadan kaldıran Rum kesimi, federasyon çözümünü de imkansız hale getirmektedir. Federasyon ancak ortak amaçları olan, birbirinin varlığına saygı gösteren, birlikteliği arzu eden birimler arasında kurulabilir. Bu şartlar gerçekleşmeden zorlamayla kurulacak federasyonun uzun ömürlü olmasını beklemek gerçekçi bir davranış değildir. Rum tarafının en son AB ve Rusya'yla birlikte gerçekleştirdiği girişimlerle ortaya koyduğu kötü niyeti, Türk tarafının konfederasyon formülü önermesine neden olmuştur. Zaten mevcut şartlarda Türk kesiminin öncelikle kendi devletinin tanınması koşuluyla Rumlarla gevşek birlikteliğe gitmesi bile hayal gibi gözükmektedir. Sonuçta Rumlar, ya Türk tarafının eşit statüsünü kabul edecekler ya da iki ayrı devletin varlığını, hatta zorlarlarsa taksimin gerçekleşmesini kabullenmek durumunda kalacaklardır. Türk tarafı açısından bakıldığında bundan daha aşağı bir çözümü kabul etmek mümkün görünmemektedir. 1959 anlaşmaları, bu anlaşmalardaki Kıbrıs Türklerinin hakları ve Türkiye'nin garantörlük

rolü vazgeçilemez niteliktedir. Madem Rum kesimi kendini devlet olarak kabul ettirip sonuna kadar bu konumundan vazgeçmeme niyetindedir, öyleyse Türk kesimi de kendini devlet olarak kabul ettirmeden görüşmelere başlamamak hakkına sahiptir. Ortak savunma doktrinleri çerçevesinde Baf üssünü açan, a-daya silah ve asker yığan ve S-300 füzeleri yerleştirmeye çalışan Rum ve Yunanlıların tavrı karşısında Türkiye, kendisinin ve Kıbrıs Türk halkının güvenliğini düşünerek en sert tepkiyi göstermek durumundadır.⁴²

NOTLAR

1. *Keesing's Contemporary Archives, 1959-1960*, c. 12, ss.16643-16647, 16657-16661, *Foreign Policy* (Dış Politika), c.4, No.2-3, Şubat 1975, ss.203-207.

2. Suha Bölükbaşı, *Superpowers and the Third World: Turkish-American Relations and Cyprus*, (New York: University Press of America, 1988), ss.35-36.

3. İngilizlerin tavrıyla ilgili olarak bkz. John Reddaway, *The British Connection With Cyprus Since Independence*, (Oxford: University Printing House, 1986).

4. Makarios'un enosis konuşmaları için bkz. Zenon Stavrinides *The Cyprus Conflict: National Identity and Statehood*, (Loris Stavrinides Press, 1976), s.64, Andrew Faulds (der.), *Excerpta Cyprica for Today: a Source Book on the Cyprus Problem*, (Londra: K. Rüstem and Brother, 1988), s.28, Rauf R. Denктаş, *The Cyprus Triangle*, (Londra: K. Rüstem and Brother, 1988), s.26.

5. Denктаş, *The Cyprus Triangle*, ss.26-27, 231, John Reddaway, *Burdened with Cyprus: the British Connection*, (Londra: Weidenfield and Nicolson Ltd., 1986), ss.83, 133-134, Pierre Oberling, *The Road to Bellapais: the Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*, (New York: Columbia University Press, 1982), s.81, Metin Tamkoç, *The Turkish Cypriot State: The Embodiment of the Right of Self-Determination*, (Londra: K. Rüstem and Brother, 1988), s.74, Clement H. Dodd, *The Cyprus Issue: A Current Perspective*, (Huntingdon: the Eothen Press, 1994), s.4.

6. Metin Toker, "İsmet Paşa ile 4 Buhanlı Yıl", *Milliyet*, 07.02.1969, s.5, George S. Harris, *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective 1945-1971*, (Washington: American Enterprise Institute, 1972), ss.107, 114, Haluk Şahin, *Gece Gelen Mektup: Türk-Amerikan İlişkilerinde Bir*

Dönüm Noktası, (İstanbul: Cep Kitapları, 1987), ss.104-105, Metin Tamkoç, *The Warrior Diplomats: Guardians of National Security and Modernization of Turkey*, (Salt Lake City: University of Utah Press, 1976), ss.266-267.

7. Philip Winsdor, *NATO and the Cyprus Crisis*, Adelphi Papers No.14, (Londra: the Institute for Strategic Studies, 1964), H. W. Brands, "America Enters the Cyprus Tangle 1964", *Middle Eastern Studies*, c.23, No.3, Temmuz 1987, ss.349-352.

8. George Ball, *The Past Has Another Pattern: Memoirs*, (New York: W. W. Norton, 1982), ss.344-345, 347.

9. Dimitri S. Bitsios, *Cyprus: the Vulnerable Republic*, (Selanik: Institute for Balkan Studies, 1975), ss.141-146.

10. Ball, *The Past Has Another Pattern*, s.348.

11. Mehmet Gönlübol et al., *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973*, (Ankara: A.Ü. S.B.F. Yayınları, No.407, 1977), s.396.

12. *Foreign Policy* (Dış Politika), c.4, No.2-3, Şubat 1975, ss.214-215.

13. *Middle East Journal*, c.20, Yaz 1966, ss.386-388.

14. Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, (Ankara: Ajans-Türk, 1975), ss.351-375, 399-404, T.W. Adams ve A.J. Cottrell, *Cyprus Between East and West*, (Baltimore: The John Hopkins Press, 1968), s.66.

15. Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, ss.369, 406.

16. Brands, "America Enters the Cyprus Tangle 1964", ss.358-360.

17. S. G. Xydis, "The Military Regime's Foreign Policy" içinde R. Clogg ve G. Yannopoulos (der.), *Greece Under Military Rule*, (Londra: Secker and Warburg, 1972), ss.195-196, 200, 203-204, Andreas Papandreou, *Democracy at Gunpoint: the Greek Front*, (Londra: Andre Deutsch, 1970), ss. 219-220, 294, 295.

18. Van Coufoudakis, "United States Foreign Policy and the Cyprus Question" içinde Michael A. Attalides (der.), *Cyprus Reviewed: A Seminar on the Cyprus Problem*, (Nicosia: Jus Cypri Association, 1977), ss.125-126, 128, 142n, 144n, M. A. Attalides, *Cyprus: Nationalism and International Politics*, (Edinburgh: Q Press Ltd., 1979), ss.131-133, 153-157.

19. Laurance Stern, *The Wrong Horse: the Politics of Intervention and the Failure of American Diplomacy*, (New York: Times Books, 1977), ss.94, 99-100, 101-102, M. A. Attalides, *Cyprus*, ss. 163, 166-167, 169-170.

20. P. G. Polyviou, *Cyprus: Conflict and Negotiation 1960-1980*, (Londra: Duckworth, 1980), s.156, T. A. Couloumbis, *The United States, Greece and Turkey: the Troubled Triangle*, (New York: Praeger, 1983), ss.88-89, Stern, *The Wrong Horse*, s.112.
21. Kryriacos C. Markides, *The Rise and Fall of the Cyprus Republic*, (Londra: Yale University Press, 1977), s. 181, Paul Y. Watanabe, *Ethnic Groups, Congress and American Foreign Policy: The Politics of the Turkish Arms Embargo*, (Londra: Greenwood Press, 1984), s.97.
22. *Foreign Policy* (Dış Politika), c. 4, No. 2-3, Şubat 1975, ss. 230-232.
23. A. Haluk Ulman, "Geneva Conferences, July-August 1974", *Foreign Policy (Dış Politika)*, c.4, No.2-3, 1974, ss.62-63, P. G. Polyviou, *Cyprus: Conflict and Negotiation*, ss.175-176, 196.
24. Ferenc A. Vali, *Bridge Across the Bosphorus: the Foreign Policy of Turkey*, (Londra: John Hopkins Press, 1971), s.242, Suat Bilge, "The Cyprus Conflict and Turkey" içinde Kemal H. Karpat (der.), *Turkey's Foreign Policy in Transition 1950-1974*, (Leiden: E. J. Brill, 1975), ss.142, 183.
25. Dodd, *The Cyprus Issue*, s.5.
26. Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, (Oxford: Oxford University Press, 1990), ss.59-62.
27. *Ibid.*, ss.87-88.
28. Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, (Ankara, 1991), ss.49-51.
29. Necatigil, *The Cyprus Question*, ss. 89-90, Dodd, *The Cyprus Issue*, s.7.
30. Necatigil, *The Cyprus Question*, s.29, A. Suat Bilge, *Ankara Atına Lefkoşe Üçgeni*, (Ankara: İmge Kitabevi, 1996), s.81, Dodd, *The Cyprus Issue*, s.8, Olgun, *Kıbrıs Gerçeği*, s.65.
31. Necatigil, *The Cyprus Question*, ss.162-165.
32. *Ibid.*, ss. 166-175, Olgun, *Kıbrıs Gerçeği*, ss.66-67, Dodd, *The Cyprus Issue*, s.7.
33. Necatigil, *The Cyprus Question*, ss.200-201, Dodd, *The Cyprus Issue*, s.7.
34. Necatigil, *The Cyprus Question*, ss.219-223.
35. *Ibid.*, ss.244-246, Dodd, *The Cyprus Issue*, s.8.
36. Necatigil, *The Cyprus Question*, ss.292-296, Dodd, *The Cyprus Issue*, s.8.
37. Olgun, *Kıbrıs Gerçeği*, s.72.
38. Dodd, *The Cyprus Issue*, s.9, *Background on the Cyprus Problem*, (Ankara: Directorate General of Press and Information, 1991), s.12.
39. *Background...*, s.13, İrfan C. Acar, *Dış Politika*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1993), s.36.
40. Necati Minür Ertekün (der.), *The Status of the two Peoples in Cyprus: Legal Opinions*, (Lefkoşe: The Public Information Office, 1990), ss.30-43.
41. Dodd, *The Cyprus Issue*, s.9, Acar, *Dış Politika*, ss.36-37.
42. Dodd, *The Cyprus Issue*, s.10.